

SHAVUOT 5783-An Analysis of the Prohibition against Bearing a Grudge

1. ויקרא פרשת קדושים פרק יט

(יז) לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא:
(יח) לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעה כמוך אני יקנך:

2. חזקוני ויקרא פרשת קדושים פרק יט

(יח) לא תקם לפי שהחימה מכבשתך, אבל הקב"ה שהוא כובש את החימה כתיב נוקם ה' ובעל חימה. ולא תטר בממון דבר הכתוב, אבל בשל גוף, אינו זקוק למחול לו עד שיפיסנו. לא תקם במעשה. ולא תטר במחשבה. לא תקם פרש"י, אמר לו השאילני מגלך וכו' וא"ת מאי שנא שאין הקב"ה מזהיר בלאו על אותו שלא רצה על לא דבר להשאיל לחבירו כליו ועל זה שיש לו עליו טענה גדולה שלא רצה להשאילו תחלה הזהיר בלאו. וי"ל שהראשון לא הניח להשאיל לו אלא מחמת צרות עין שהיה מגלו חביב עליו ואין הקב"ה מכריחו להשאיל כליו שלא מרצונו. אבל זה שהיה משאיל לו לולי השנאה שהוא רוצה להנקם, אם כן מחמת שנאה הוא עושה כך, לפיכך אמר הקב"ה תנצח האהבה שיש לך עמו את השנאה שיש לך עמו ומתוך כך יבא שלום בעולם. ואהבת לרעה כמוך אם תעשה כן תאהבו, והלמ"ד בו יתרה, דוגמא לכל חיל פרעה, לכל כליו תעשה נחשת. ד"א אינו אומר ואהבת לרעה/רעה/ כמוך. דאי אפשר לעשות כן אלא לרעה, פירוש ואהבת לעשות לו טובה כמו שאתה אוהב שיעשה הוא לך. דעלך סני לחברך לא תעביד. וכן תפרש גבי והגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך.

3. רשב"ם ויקרא פרשת קדושים פרק יט

(יח) לא תקום - לגמול לו רעה תחת רעה:
ולא תטור - אפילו בלבבך, אלא עבור על מידותיך:

4. תלמוד בבלי מסכת יומא דף כב עמוד ב

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוודק: כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש - אינו תלמיד חכם. - והכתיב לא תקם ולא תטר! - ההוא בממון הוא דכתיב. דתניא: איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה? נקימה, אמר לו: השאילני מגלך, - אמר לו: לאו. למחר אמר לו הוא: השאילני קרדומך! - אמר לו: איני משאילך, כדרך שלא השאלתני - זו היא נקימה. ואיזו היא נטירה? אמר לו: השאילני קרדומך! - אמר ליה: לא. למחר אמר לו: השאילני חלוקך! - אמר לו: הילך, איני כמותך, שלא השאלתני - זו היא נטירה. - וצערא דגופא לא? והא תניא: הנעלבין ואינן עולבין, שומעין חרפתן ואינן משיבין, עושין מאהבה ושמחין ביסורין - עליהן הכתוב אומר אואהביו כצאת השמש בגברתו! - לעולם דנקיט ליה בליביה. - והאמר רבא: כל המעביר על מדותיו - מעבירין לו על כל פשעיו! - דמפייסו ליה ומפייס

5. רש"י מסכת יומא דף כג עמוד א

שאינו נוקם - נקמתו.
ונוטר - איבה כנחש בלבו.
איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה - שהדבר שמור בלבו, ולא הסיחו מדעתו.
דנקיט בליביה - ואם בא אחר לנקום נקמתו בקיום המשפט - ישתוק.
דמפייסו ליה - לבקש מחילה.

6. תיודושי הריטב"א מסכת יומא דף כג עמוד א

אמר לו השאילני קרדומך כו'. זו היא נקימה ואיזו היא נטירה השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך כו', כך הגירסא בכל הספרים, ותימה הוא למה שינה ממגל לקרדום, וי"ל כי הקרדום חשוב מן המגל וקמ"ל כי אע"פ שזה משאילו כלי שהוא חשוב יותר, אפילו הכי יש כאן עון נטירה, אי נמי אורחא דתלמודא לתפוס כלים מכלים שונים.

7. גבורת ארי מסכת יומא דף כג עמוד א

ורבותא קא משמע לן אף על גב דראובן עבר על לא תקום כבר נגדו אפילו הכי אסור לשמעון לנטור איבה בלבבו אלא ודאי סיפא ארישא קאי ונטירה בתר נקימה אתא לאשמעינן דאסור וכולה חדא מילתא גבי נטירה דברישא אמר לו ראובן לשמעון השאילני מגלך אמר לו לאו ולמחר אמר לו שמעון הכי קאמר אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני והיינו הא דנקט גבי נטירה אמר לו הכי קאמר ואמר לו היינו לבתר דאמר לו אידך כבר השאילני מגלך ואמר לו לא אמר לו איהו לבתר הכי הכי קאמר והא דאמר לו היינו בדאמר לו בפירוש כדרך שלא השאלתני ומשום דסליק מיניה לא חש להאריך ולמיתני בהדיא דבדפי' מיירי וממילא שמע מינה דהכי הוא ולמחר אמר לו ראובן לשמעון עוד להשאיל לו וקא משמע לן דאסור לשמעון אף על גב שמשאילו החפץ לומר לו הילך ואיני כמותך דנטירה אחר נקימה אסור

8. רמב"ם הלכות דעות פרק ז

הלכה ח

וכן כל הנוטר לאחד מישראל עובר בלא תעשה שנאמר ולא תטור את בני עמיך, כיצד היא הנטירה, ראובן שאמר לשמעון השכיר לי בית זה או השאילני שור זה ולא רצה שמעון, לימים בא שמעון לראובן לשאול ממנו או לשכור ממנו ואמר לו ראובן הא לך הריני משאילך ואיני כמותך לא אשלם לך כמעשיך, העושה כזה עובר בלא תטור, אלא ימחה הדבר מלבו ולא יטרנו, שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו שמא יבא לנקום, לפיכך הקפידה תורה על הנטירה עד שימחה העון מלבו ולא יזכרנו כלל, וזו היא הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה יישוב הארץ ומשאם ומתנם של בני אדם זה עם זה.

9. ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רמב

שלא לנטור

(א) שלא לנטור, כלומר שנמנענו מלנטור בלבבינו מה שהרע לנו אחד מישראל, ואע"פ שנסכים בנפשותינו שלא לשלם לו גמול על מעשיו, אפילו בזכירת חטאו בלב לבד נמנענו, ועל זה נאמר [ויקרא י"ט, י"ח] ולא תטור. ולשון ספרי, עד היכן כוחה של נטירה, אמר לו השאילני מגלך ולא השאילו, למחר אמר לו השאילני קרדומך, אמר לו הילך ואיני כמותך שלא השאילתני מגלך, לכך נאמר ולא תטור. כל ענין מצוה זו כמצות הנקימה הקודמת.

10. ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רמא

שלא לנקום

(א) שלא לנקום, כלומר שנמנענו מלקחת נקמה מישראל. והענין הוא כגון ישראל שהרע או ציער לחבירו באחד מכל הדברים, ונוהג רוב בני אדם שבעולם הוא שלא יסורו מלחפש אחרי מי שהרע להן עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבוהו כמו שהכאיבם. ומזה הענין מנענו השם ברוך הוא באומרו [ויקרא י"ט, י"ח] לא תקום. ולשון ספרא, עד היכן כוחה של נקמה, אמר לו השאילני מגלך ולא השאילו, למחר אמר לו השאילני קרדומך, אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלת לי מגלך, לכך נאמר לא תקום. ועל כגון זה היקש כל הענינים.

משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, (ב) ... ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר עליה וקבע בלבו לשנוא חבירו על שהרע לו עד שיגמלהו כרעתו עבר על לאו זה, ורעתו רבה כי הוא סיבה לתקלה מרובה, אבל אין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה. וכלל זה יהיה בידך בכל מקום שנאמר לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, (ג) שאע"פ שעשה בו שום מעשה אינו לוקה עליו מפני כן, מכיון שאפשר לעבור על הלאו מבלי מעשה. ותזכור דבר זה בכולן, כי דבר ברור הוא, אין צורך לשנותו במקום אחר.

11. עבודת המלך הלכות דעות פרק ז

ואע"פ שאינו לוקה עליו. וכו' עי' בדברי רבנו בפ"ח מהל' סנהדרין משום דהוי לאו שאין בו מעשה ועי' בחינוך מצוה רמ"א שכתב שאע"פ שעשה בו מעשה אינו לוקה עליו מפני כן מכיון שאפשר לעבור על הלאו מבלי מעשה ולפי"ז תמהו על רבינו דאיהו לטעמיה לא ס"ל כן, וכמו בקנה חמץ בפסח דס"ל לרבנו דלוקה, אבל הפשוט דענין הנקמה שצותה עליו תורה הוא דבר שבלב ואף אם עשה מעשה, הנה אין במעשה שום איסור ורק על מחשבת הנקמה צותה תורה, ועי' בלשון רבנו בספר המצוות ל"ת ש"ד והוא שעשה לו מעשה אחד ולא יסורו מלחפש אחריו עד שיגמלהו כמעשהו הרע או יכאיבהו כמו שהכאיבו וכו' והוא פשוט.

12. ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה ד

והמצוה הש"ד היא שהזהירנו שלא לנקום קצתנו מקצתנו. והוא שעשה לו מעשה אחד ולא יסור מלחפש אחריו עד שיגמלהו כמעשהו הרע או יכאיבהו כמו שהכאיבו. הזהיר האל מזה ואמר (שם) לא תקום. ובספרא עד היכן כוחה שלנקמה אמר לו השאילני מגלך ולא השאילני למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כשם שלא השאלתני מגלך לכך נאמר לא תקום. ועל זה הדמיון הקש בכל הענינים:

13. מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ב

איזהו סייג שעשתה תורה לדבריה הרי הוא אומר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב (ויקרא י"ח י"ט) יכול יחבנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים ת"ל לא תקרב. יכול תישן עמו בבגדיה על המטה ת"ל לא תקרב. יכול תרחץ פניה ותכחול [את] עיניה ת"ל והדוה בנדתה (שם ט"ו ל"ג). כל ימים שבנדתה תהיה בנדוי. מכאן אמרו כל המנולת עצמה בימי נדתה רוח חכמים נוחה הימנה וכל המקשטת עצמה בימי נדתה אין רוח חכמים נוחה הימנה: מעשה באדם אחד שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפליו וחוזרת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות והיתה צועקת ובוכה ואמרה להם רבותי כתיב בתורה כי היא חייך ואורך ימיך בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש ת"ח הרבה מפני מה מת בחצי ימיו. לא היה אדם שהשיב לה דבר. פעם אחת נזדמן לה אליהו זכור לטוב אמר לה בתי מפני מה את בוכה וצועקת. אמרה לו רבי בעלי קרא הרבה ושנה הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו. א"ל כשאת בנדתך כל אותן ג' ימים הראשונים מהו אצלך. אמרה לו רבי ח"ו שלא נגע בי אפילו באצבע קטנה שלו אלא כך אמר לי אל תגעני בכלום שמא תבא לידי ספק. כל אותן ימים האחרונים מהו אצלך. אמרה לו רבי אכלתי עמו ושתיתי עמו וישנתי עמו בבגדי על המטה ובשרו נגע בבשרי אבל לא נתכוין לדבר אחר. א"ל ברוך המקום שהרגו שכך כתוב בתורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב

14. ספר יראים סימן קצ"ז קצח [דפוס ישן - מ

ומנלן דבממון משתעי קרא ולא בדברים צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר למד מעניינו במה הכתוב מדבר בממון פעולת שכר שכיר עושק גזל לקט ופרט כיוחש ממון ושיקר. ולא דוקא שאילת כלים דלאו כלים כתיבי בקראי אלא אפילו שאר ממון או כלים למדנו שמוזהרים ישראל שלא ימעט צדקה וגמילות חסדים בממון בשביל שלא עשאהו עמו בהיותו צריך שזו נקימה היא וגם מוזהרים שלא להזכיר ולומר להם אע"פ שלא עשית עמי אעשה עמך שזו היא נטירה.

15. רמב"ם הלכות דעות פרק ז

הלכה ז

הנוקם מחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תקום, ואע"פ שאינו לוקה עליו דעה רעה היא עד מאד, אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו על כל דברי העולם שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינן כדי לנקום עליהם, כיצד היא הנקימה אמר לו חבירו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך, למחר צריך לשאול ממנו אמר לו חבירו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך הרי זה נוקם, אלא כשיבוא לו לשאול יתן בלב שלם ולא יגמול לו כאשר גמלו וכן כל כיוצא באלו

16. עבודת המלך הלכות דעות פרק ז

ובאמת מבואר בדברי רבנו בספר המצוות שהבאנו לעיל להדיא דלאו דוקא בדבר שבממון שהרי בספר המצוות מכת"י מינכן הנוסח והוא שעשה לו מעשה אחד ולא יסור מלחפש אחריו עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבהו כמו שהכאיבו וכו' ומה שהביא הסמ"ג בלא תעשה י"ב דגם בשאר כל אדם בצערא דגופא אין בו לתא דלא תקום ולא תטור אלא מדת חסידות לפי שהלך בזה בשיטת היראים כמו במקומות הרבה והיראים ס"ל הכי ועי' בריטב"א ר"ה י"ז ד"ה אמר רבא כל המעביר על מדותיו וז"ל והא דאמרינן בפ"ב דיומא כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר וכו' אוקמינא בדלא מפייסא ליה וכו' ומיהו הא דאמרינן במגילה עליה דרב פפא דכל רמשא אמר שרא ליה ומחיל ליה למאן דמצערן היכי דמי אי במילי דידיה מאי רבותיה הא כתיב לא תקום ולא תטור ואי במילי דשמיא כיון דלא מפייסו ליה אמאי אינו נוקם ונוטר וי"ל דלעולם במילי דידיה ודקאמרת מאי רבותיה הא ודאי רבותא רבה איכא דנהי דאמרה תורה לא תקום ולא תטור לגמול לו כרעתו מ"מ לא אמרה למחול לו מחילות שמים וזה מוחל לו, הרי להדיא דגם הריטב"א ז"ל ס"ל כשיטת רבנו דגם בצערא דגופא איכא לא תקום ולא תטור ועי' עוד בריטב"א ליומא שם דמחלק בין מילי דשמיא וצערא דמצערי ליה שלא על מילי דשמיא עי"ש היטב ומכל זה נראה ברור דאית ליה דלאו דלא תקום ולא תטור איכא גם בצערא דגופא ועוד נבאר קצת הדברים בסוף הל' ת"ת אי"ה.